

Krajina je křižovatka - kterým směrem se vydat?

Jana Dlouhá

Křižovatka krajiny znamená, že příroda a lidské aktivity se v ní střetávají, (rozcházejí nebo) pojí do podoby, která se jeví viditelně, a poukazují tak k vztahům víceméně skrytým. Přírodní zákonitosti tu neplatí plně, a není ani zcela manipulovatelná lidskými zájmy. Bez lidské ruky a přičinění je příroda divoká nebo zplanělá, často pěkná na podívání, ale jen dočasné – je v protikladu k současné civilizaci, a láká spíše k únikům od ní, než k pobytu trvalejšímu. Bez takové každodenní péče jsou naopak zákoutí krajiny kulturní osídlována přírodními „odpadlíky“ – druhy, které nejsou jinak vítány, a prosazují se vždy na úkor toho ušlechtilého. Lze diskutovat o tom, zda „panenská“ příroda je tím nejlepším krajino tvorným činitelem, nebo je to právě péče, co dodává krajině vzhled domova.

Takové diskuse ale v globalizovaném světě ovšem nejsou tou řečí, která míří k podstatě problému. Globálně utvářené vztahy se do krajiny promítají, a to silou, která odpovídá jejich záběru. Jsou to vždy vztahy, které se k místu nevztahují – jsou založeny v jakémsi odosobněném globálním ekonomickém prostředí, kde vše je pouhým prvkem systému směřujícího k prosperitě pojaté ovšem též systémově, jako velmi individualizované bohatství, vytržené z kontextu bohatosti života jako takového. Bohatství, které nezahrnuje ani krásu prostředí, ve kterém člověk žije – krajinu se všemi jejími historickými a přírodně laděnými poukazy, s jejím celostním vyzněním, ve kterém je podstatný právě souzvuk jednotlivých prvků i harmonické naladění aktérů. Jež vzniká ze vzájemného, neekonomizovaného dávání a brání – péče, která nese plody tady a teď. Na rozdíl od dávání a brání ve světě finančních machinací...

Zájmy globálního hospodaření nehledí na kontext místa a pobytu, a tak z něj mohou těžit. Toto je pouhé klišé opakované v teoriích globalizace, na povrchu Země se však ukazuje evidentně – viditelné jako rány na místech, kde určité (nadmárodní) zájmy našly předmět svého působení. Tam soustředily své úsilí, a proměnily nesčetné zdroje a prvky života, přírody, krajiny, ve zdroje soukromého vlastnictví. To, co bylo viditelné a existující, se změnilo na energii, která působí dále, ovšem zase v té abstraktní logice odosobněné ekonomiky. Protože dobrý globální hospodář, to je spíš protimluv, a běžně se starost o „grunt“ na této úrovni nepřestuje.

Takže projevy toho, co působí v onom abstraktním prostoru, vidíme zjevně v prostoru našeho života. Existují místa na Zemi, která se během posledních dvaceti, třiceti, nebo nejvýše čtyřiceti let změnila natolik, že je to patrné při pohledu a záznamu z vesmírné družice. Díky moderní technologii nemusíme pozorovat reálnou situaci přímo ze země či vesmíru, stačí si udělat procházku virtuální: otevřít stránky UNEP: Environmental Change Hotspots (<http://na.unep.net/atlas/google.php>), anebo ještě lépe Atlas of Our Changing Environment na Google Earth (<http://www.earth.google.com> – nutno provést instalaci Google Earth, poté vybrat z „vrstev“ v levé spodní části obrazovky „Globální povědomí“ a v jeho rámci „Atlas...“). Vidíme vlásečnice pronikající do brazilského pralesa – ve skutečnosti vykáčené silnice, kterými se rozlézá civilizace do přírody původně nedotčené. Pozorujeme zmenšování Grónského ledovce a můžeme porovnat stav z roku 1986 a dvacet let poté. Podíváme se do Rumunska, do oblasti kolem Copsa Mica, velkého průmyslového města, kolem něhož je území o rozsahu stovek čtverečních kilometrů zahalené černým mrakem s jedovatými exhalacemi obsahujícími olovo, kadmium, zinek a oxid siřičitý... Paříž, jedno z nejkrásnějších míst světa, se od r. 1987 viditelně rozrůstá do okolní venkovské krajiny, takže v současné době platí za metropoli s 11 miliony obyvatel. Síly a vzorce ekonomického rozvoje působí i v provincii Almeria ve Španělsku, která se vydala cestou intenzivního zemědělského podnikání – a pokryla asi 20 000 ha původně tradiční zemědělské krajiny

skleníky, které při pohledu z vesmíru tvoří kompaktní křišťálové zastřešení zemského povrchu. Můžeme srovnat vizuální podobu různých způsobů hospodaření: polička soukromých rolníků v Polsku (v blízkosti města Novovolynsk), a velké plochy státních statků jen kousek odsud, za hranicemi na Ukrajině. A také vysušené holandské poldry na IJsselmeer v Holandsku, v místech, kde péčí člověka vzniká zcela nová kulturní krajina. Nakonec pravděpodobně obrátíme pozornost i k našim environmentálním stigmatům: slovenskému Gabčíkovu, přehradě, která odklonila 90 % vod Dunaje do umělého kanálu a zásadním způsobem ovlivnila vodní režim krajiny, a Černému trojúhelníku, severočeské hnědouhelné pánvi, kde velkoplošné doły obnažují geologické podloží hnědouhelných vrstev a likvidují vše, co bylo na povrchu: přírodní útvary, vodní plochy, města a vesnice. V tomto instruktivním atlase UNEP se ale nabízí mnoho dalších míst, na kterých lze demonstrovat, jak vážné jsou zásahy člověka, a jak rychle postupují v čase.

Chceme-li se rychle poučit o projevech lidského působení v krajině, nemusíme čerpat jen ze zahraničních zdrojů. I na našem území máme četné doklady o tom, jak se krajina, lidská sídla, a okolnosti každodenního života dramaticky proměnily za poslední století. Odhaduje se, že jen od roku 1945 zmizelo v Čechách stovky až tisíce míst, obcí i měst, a to z důvodů politických (odsun německého obyvatelstva, budování vojenských prostorů), kvůli těžbě uhlí nebo jiných surovin i v důsledku stavby přehradních nádrží atd. (<http://www.zanikleobce.cz>). Mezi zajímavé zdroje pro srovnávací historický pohled patří stránky vytvářené Petrem Mikšíčkem – na jeho webu <http://www.znkr.cz/fotogalerie/album/21-letecke-snimky-obci/> lze sledovat proměny Krušnohoří, místních obcí a krajiny je obklopující v průběhu let z letecké perspektivy. A tady můžeme také pozorovat změny ve světě lidském – podoby všedního života na historických fotografiích (<http://www.znkr.cz/fotogalerie/>) vypovídají o tom, že lidé byli nuceni nejen vnímat limity prostředí, protože na ně každodenně naráželi, měli též možnost přispívat ke kráse svého bezprostředního okolí v míře, jakou my dnes neznáme. Mohli se svým způsobem zapojit do „demokratického dialogu o budoucnosti krajiny“ – a to tak, že jakoby volili rukama, totiž zušlechťovali drobné i větší prvky svého okolí soustavným dotýkáním, péčí; prací směřující nejen k prosté obživě či zisku, ale též k vytváření krásy, jež je tím pravým lidským určením...

To vše jsou usvědčující materiály. V evropském prostoru platí Evropská úmluva o krajině (<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/176.htm>), kterou ratifikovala i Česká republika (vstoupila zde v platnost 1. 10. 2004); její signatáři by dle tohoto dokumentu měli „... chápat a respektovat krajinu jako základní prvek lidského prostředí, výraz různorodosti jejich společného kulturního a přírodního dědictví a základ jejich identity“ (1). Krajina je tak pokládána za cosi, co je utvářeno lidmi a existuje zde pro lidi v ní žijící - ti mají mít možnost o ní rozhodovat prostřednictvím institucionalizovaných možností „...zapojení veřejnosti a místních i regionálních samospráv a dalších zainteresovaných stran do procesů definování a implementace politik týkajících se krajiny...“ (1) Znamená to, že se „do rozhodování mají zapojit všechny zainteresované skupiny obyvatel, nikoliv pouze vědecké, technické nebo politické elity“, nikoli ale také pouze široká veřejnost. (2) Takový přístup pak je skutečným cvičením demokracie, kde je třeba překlenout rozdíly v názorech, stavět na společných principech a dojít k realistickým řešením – což je alternativou k hierarchické kategorizaci krajinných kvalit, jak ji, jako v podstatě jediný podklad pro rozhodování, navrhuji experti. Příklady demokratických rozhodovacích procesů tohoto typu, které již existují ve vyspělých demokraciích (3), mohou být v našich poměrech dobrými „případovými studiemi“ pro výuku participativního rozhodování (4).

(1) Council of Europe, European Landscape Convention, Florence, ETS No 176, 2000, Explanatory Report § 50 a, c [online] [cit 2011-11-16] Dostupné na <<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/176.htm>>

(2) Council of Europe, European Landscape Convention, Florence, ETS No 176, 2000, Explanatory Report, §§22-23 [online] [cit 2011-11-16] Dostupné na <<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/176.htm>>

(3) Jones, M., Stenseke, M. *The European Landscape Convention. Challenges of Participation*. Springer, Landscape series, Volume 13, ISBN 978-90-481-9931-0

(4) Dlouhá, J., Dlouhý, J., Barton, A., Burandt, S. (17. 11. 2011). Summer school 2011. VCSEWiki. Retrieved 10:06 17. 11. 2011) from: <http://www.czp.cuni.cz/vcsewiki/index.php?title=Summer_school_2011&oldid=2109>.